

XORIJIY TAJRIBA ASOSIDA O'ZBEKISTONDA DAVLAT MOLİYAVIY NAZORATI TIZIMINI RIVOJLANTIRISH

Ibrogimov Ismoil Mansurbek o'g'li

O'zbekiston Respublikasi

Bank-moliya akademiyasi tinglovchisi

Annotatsiya. Ushbu maqolada O'zbekistonda davlat moliyaviy nazorati tizimini rivojlantirishning nazariy va amaliy jihatlarini, shuningdek, uni takomillashtirishda ilg'or xorijiy tajribadan foydalanish imkoniyatlari tadqiq etilgan. Davlat moliyaviy nazoratining davlat mablag'laridan samarali, maqsadli va oqilona foydalanishni ta'minlashdagi o'rni yoritilgan. Xorijiy mamlakatlarda davlat moliyaviy nazoratini tashkil etish mexanizmlari, auditning zamonaviy shakllari, raqamli texnologiyalar hamda riskka asoslangan nazorat usullarini qo'llash amaliyoti tahlil qilingan. Xalqaro tajribani O'zbekiston amaliyotiga moslashtirish asosida davlat moliyaviy nazoratining shaffofligi, samaradorligi va natijadorligini oshirishga qaratilgan taklif va tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: davlat moliyaviy nazorati, davlat auditi, moliyaviy nazorat, xorijiy tajriba, davlat moliyasi, budjet mablag'lari, samaradorlik auditi, riskka asoslangan nazorat, raqamlashtirish, moliyaviy shaffoflik.

Abstract. This article examines the theoretical and practical aspects of developing the public financial control system in Uzbekistan, with particular emphasis on the possibilities of applying advanced international experience. The role of public financial control in ensuring the efficient, targeted, and rational use of public funds is highlighted. The study analyzes mechanisms for organizing public financial control in foreign countries, modern forms of public sector auditing, the application of digital technologies, and risk-based control approaches. Based on the adaptation of international best practices to the conditions of Uzbekistan, the article

develops proposals and recommendations aimed at improving the transparency, efficiency, and effectiveness of the public financial control system.

Keywords: *public financial control, public sector audit, financial control, international experience, public finance, budget funds, performance audit, risk-based control, digitalization, financial transparency.*

KIRISH

Bugungi kunda davlat moliyasini samarali boshqarish, budjet mablag'laridan maqsadli va oqilona foydalanishni ta'minlash, moliyaviy intizomni mustahkamlash hamda davlat xarajatlarining natijadorligini oshirish mamlakat iqtisodiy siyosatining muhim yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Ushbu vazifalarning samarali amalga oshirilishida davlat moliyaviy nazorati alohida ahamiyat kasb etadi. Davlat moliyaviy nazoratining zamonaviy tizimi nafaqat moliyaviy qonunbuzilishlarni aniqlash, balki ularning oldini olish, mavjud moliyaviy risklarni baholash, davlat mablag'laridan foydalanish samaradorligini aniqlash va davlat moliyasining shaffofligini ta'minlashga xizmat qilishi lozim.

O'zbekistonda davlat moliyaviy nazoratining asosiy huquqiy poydevorlaridan biri O'zbekiston Respublikasining Budjet kodeksi hisoblanadi. Mazkur Kodeksda davlat moliyaviy nazoratini amalga oshirish, budjet mablag'larining shakllantirilishi va sarflanishini nazorat qilish hamda vakolatli davlat organlarining ushbu yo'nalishdagi vazifalari huquqiy jihatdan tartibga solingan. Xususan, Budjet kodeksining davlat moliyaviy nazoratiga oid normalarida moliyaviy nazoratning asosiy prinsiplari, shakllari, turlari va usullari, shuningdek, nazorat organlarining vakolatlari belgilab berilgan. Bu davlat budjeti mablag'larining qonuniy, maqsadli va samarali sarflanishini ta'minlashning muhim huquqiy asosini tashkil qiladi.

Davlat moliyaviy nazorati tizimida O'zbekiston Respublikasi Hisob palatasi alohida o'rin egallaydi. Hisob palatasi davlat moliyasi va budjet mablag'laridan foydalanish ustidan tashqi moliyaviy nazoratni amalga oshirish, davlat dasturlari va loyihalarining moliyaviy jihatdan asoslanganligi hamda samaradorligini baholashda

muhim institut sifatida faoliyat yuritadi. Shu bilan birga, davlat qarzini boshqarish sohasidagi nazoratning huquqiy asoslari 2023-yil 29-apreldagi O‘RQ–836-son “Davlat qarzi to‘g‘risida”gi Qonun bilan ham mustahkamlangan. Mazkur Qonunda davlat qarzi bo‘yicha axborotning ochiqligi va shaffofligini ta‘minlash, davlat qarziga oid qonunchilikka rioya etilishi ustidan davlat nazoratini amalga oshirish hamda Hisob palatasining tegishli baholash funksiyalari nazarda tutilgan.

So‘nggi yillarda mamlakatda davlat moliyasini boshqarish tizimini raqamlashtirish va xalqaro standartlarga muvofiqlashtirishga ham katta e‘tibor qaratilmoqda. Jumladan, davlat budjetini tuzish va ijro etish tartib-taomillarining takomillashtirilishi, budjet hisobi standartlarining yangilanib borishi hamda davlat moliyasiga oid axborotlarning elektron tizimlarda shakllantirilishi moliyaviy nazoratning zamonaviy mexanizmlarini rivojlantirish uchun zarur institutsional sharoit yaratmoqda. Shu bilan birga, xalqaro tajriba davlat moliyaviy nazoratini faqat an‘anaviy tekshiruv va taftish shaklida tashkil etish yetarli emasligini ko‘rsatmoqda. Zamonaviy davlat moliyaviy nazoratida riskka asoslangan audit, samaradorlik audit, ichki audit, raqamli nazorat hamda moliyaviy axborot tizimlaridan keng foydalanish muhim ahamiyatga ega. Ilmiy tadqiqotlarda ham davlat sektoridagi ichki audit moliyaviy boshqaruv va nazoratning muhim elementi ekani, nazorat tizimining samaradorligi esa auditning mustaqilligi, risklarni boshqarish va zamonaviy axborot texnologiyalaridan foydalanish bilan bevosita bog‘liqligi ta‘kidlanadi ([Giniyatullina, 2019](#)) ([Demina & Krishtaleva, 2023](#)).

Xususan, xorijiy davlatlar tajribasida moliyaviy nazorat bilan bir qatorda samaradorlik auditini rivojlantirish, ya‘ni davlat mablag‘larining faqat qonuniy sarflanganligini emas, balki sarflangan mablag‘lar evaziga erishilgan natijalarni ham baholashga katta e‘tibor qaratilmoqda. Xalqaro audit standartlarini qo‘llash, audit sifatini nazorat qilish va davlat moliyaviy nazorati organlarining institutsional salohiyatini oshirish davlat auditining ishonchliligi va davlat boshqaruvi samaradorligini oshirish imkonini beradi ([Slobodyanik et al., 2022](#)). O‘zbekiston bo‘yicha olib borilgan tadqiqotlarda ham xalqaro davlat sektori standartlarini joriy

qilish, zamonaviy texnologiyalardan foydalanish va moliyaviy hisobot jarayonlarini avtomatlashtirish shaffoflik hamda hisobdorlikni oshirishning istiqbolli yo‘nalishlari sifatida qayd etilgan ([Dilnoz, 2024](#)).

Davlat moliyaviy nazorati davlat moliyasini samarali boshqarish, budget mablag‘laridan maqsadli foydalanish va moliyaviy intizomni ta‘minlashning asosiy vositalaridan biri hisoblanadi. Zamonaviy sharoitda moliyaviy nazoratning vazifasi faqat sodir etilgan moliyaviy qonunbuzilishlarni aniqlash bilan cheklanmaydi. Nazorat tizimi moliyaviy xatarlarni oldindan aniqlash, huquqbuzarliklarning oldini olish, davlat xarajatlarining natijadorligini baholash hamda davlat organlarining moliyaviy hisobdorligini kuchaytirishga yo‘naltirilishi zarur.

1-jadval.

Xorijiy tajriba asosida davlat moliyaviy nazoratining asosiy yo‘nalishlarini qiyosiy tavsiflash

Yo‘nalish	Ilg‘or xorijiy amaliyot	O‘zbekiston uchun taklif etiladigan yo‘nalish	Kutiladigan natija
Riskka asoslangan audit	Yuqori riskli obyekt va operatsiyalarni ma‘lumotlar tahlili asosida tanlash	Yagona risklarni baholash mezonlari va avtomatlashtirilgan risk indikatorlarini joriy etish	Nazorat tadbirlarining manzilliligi oshadi
Samaradorlik auditi	Xarajatlarning tejamkorligi, samaradorligi va natijadorligini baholash	Yirik davlat dasturlari va loyihalarida samaradorlik auditini kengaytirish	Budget xarajatlarining natijadorligi oshadi

Raqamli audit	Elektron ma'lumotlar, Big Data va uzluksiz monitoring vositalaridan foydalanish	Davlat moliyaviy axborot tizimlarini audit platformalari bilan integratsiyalash	Qoidabuzarliklarni tezkor aniqlash imkoniyati kengayadi
Ichki audit	Ichki auditning mustaqilligi va risklarni boshqarishga yo'naltirilishi	Davlat tashkilotlaridagi ichki audit xizmatlarining funksional mustaqilligini kuchaytirish	Profilaktik nazorat samaradorligi ortadi
Ochiqlik va hisobdorlik	Audit natijalarini jamoatchilikka taqdim etish va tavsiyalar ijrosini monitoring qilish	Audit natijalari va tavsiyalar bajarilishi bo'yicha ochiq axborot tizimini rivojlantirish	Moliyaviy shaffoflik va jamoatchilik ishonchi oshadi

Manba: muallif tomonidan xorijiy tajriba va ilmiy tadqiqotlar asosida tuzilgan.

Jadval ma'lumotlaridan ko'rinadiki, O'zbekistonda davlat moliyaviy nazoratini rivojlantirishda riskka asoslangan audit ustuvor yo'nalishlardan biri bo'lishi lozim. Bunda barcha budjet tashkilotlarini bir xil davriylikda tekshirish o'rniga, moliyaviy xatar darajasi yuqori bo'lgan obyektlarni avtomatik aniqlash va nazorat resurslarini aynan ushbu yo'nalishlarga yo'naltirish maqsadga muvofiq. Xalqaro tadqiqotlar ham audit va moliyaviy nazorat samaradorligi muvofiqlashtirish, raqamlashtirish va riskka asoslangan yondashuv bilan bevosita bog'liqligini ko'rsatadi ([Sievidova et al., 2026](#)).

O'zbekistonda davlat moliyaviy nazorati tizimining rivojlanishi so'nggi yillarda davlat moliyasini boshqarish tizimida amalga oshirilayotgan islohotlar bilan chambarchas bog'liq. Xususan, davlat auditining zamonaviy shakllarini joriy etish, nazorat tadbirlarini raqamlashtirish, risklarni baholash asosida nazorat obyektlarini tanlash va moliyaviy ma'lumotlar almashinuvini takomillashtirishga alohida e'tibor qaratilmoqda. O'zbekiston Respublikasi Hisob palatasi faoliyatiga bag'ishlangan tadqiqotlarda ham mamlakatda tashqi davlat audit an'anaviy budjet ijrosini tekshirishdan riskka va natijaga yo'naltirilgan moliyaviy, muvofiqlik va samaradorlik auditiga tomon rivojlanib borayotgani qayd etilgan ([Tohirovna & Mehriniso, 2025](#)).

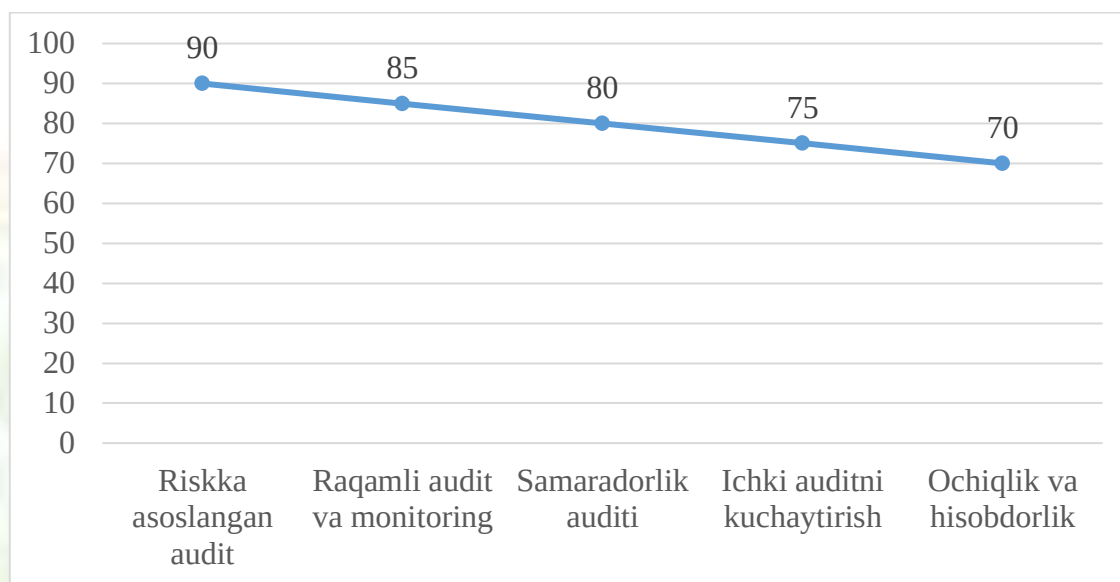
Xorijiy tajribani o'rganish davlat moliyaviy nazorati samaradorligini oshirishda bir qator umumiy tendensiyalar mavjudligini ko'rsatadi. Rivojlangan davlatlarda davlat audit tizimi moliyaviy audit bilan bir qatorda samaradorlik audit, muvofiqlik audit, ichki audit, riskka asoslangan nazorat va raqamli monitoring mexanizmlarini qamrab oladi. Bunda nazoratning asosiy maqsadi faqat kamchilikni aniqlash emas, balki davlat mablag'lari hisobidan qanday ijtimoiy-iqtisodiy natijaga erishilganini baholashdan iborat.

Davlat moliyaviy nazoratini takomillashtirishning ikkinchi muhim yo'nalishi samaradorlik auditini kengaytirish hisoblanadi. An'anaviy moliyaviy nazoratda mablag'larning qonuniy va belgilangan maqsadlarda sarflanganligi asosiy mezon bo'lsa, samaradorlik auditida sarflangan davlat mablag'lari hisobiga qanday natijaga erishilgani baholanadi. Shu sababli O'zbekistonda davlat dasturlari, investitsiya loyihalari va ijtimoiy ahamiyatga ega yirik budjet xarajatlari bo'yicha natijadorlik ko'rsatkichlarini ishlab chiqish hamda ularni audit jarayoniga integratsiya qilish muhimdir.

Uchinchi ustuvor yo'nalish davlat moliyaviy nazoratini raqamlashtirish bilan bog'liq. Raqamli audit davlat organlarining moliyaviy ma'lumotlarini avtomatik tahlil qilish, shubhali operatsiyalarni tezkor aniqlash va nazoratni retrospektiv tekshiruvdan uzluksiz monitoring tizimiga o'tkazish imkoniyatini beradi. Ilmiy

tadqiqotlarda raqamli texnologiyalar, Big Data tahlili va uzluksiz audit vositalari davlat moliyasini boshqarishda tezkorlik, aniqlik, shaffoflik va hisobdorlikni oshirishi ta'kidlangan ([Tereshchenko et al., 2024](#)). Uzluksiz davlat moliyaviy nazoratini rivojlantirishga bag'ishlangan tadqiqotlar ham raqamlashtirish nazorat samaradorligini oshirish va xarajatlarni kamaytirish imkonini berishini ko'rsatadi ([Matveeva & Gnezdova, 2019](#)).

1-rasm. O'zbekistonda davlat moliyaviy nazoratini rivojlantirishning ustuvor yo'nalishlari

Keltirilgan qiyosiy baholashga ko'ra, O'zbekiston uchun eng muhim yo'nalish sifatida riskka asoslangan audit ajratilgan. Undan keyingi o'rinlarda raqamli audit va monitoring hamda samaradorlik auditini rivojlantirish turadi. Ushbu yo'nalishlarning o'zaro integratsiyasi nazorat organlariga katta hajmdagi moliyaviy ma'lumotlarni tezkor tahlil qilish, yuqori riskli operatsiyalarni aniqlash va nazorat resurslarini samarali taqsimlash imkonini berishi mumkin.

Xorijiy tajribaning yana bir muhim jihatini audit organlarining institutsional mustaqilligi va audit natijalarining ochiqqligidir. Nazorat natijalari bo'yicha berilgan tavsiyalarning bajarilishini muntazam kuzatib borish, ularning natijadorligini baholash va tegishli ma'lumotlarni jamoatchilikka taqdim etish davlat organlarining hisobdorligini kuchaytiradi. Xorijiy tajriba tahlillari audit organlarining mustaqilligi, auditorlarning professional salohiyati, samarali ichki nazorat va raqamli vositalardan

foydalanish davlat sektoridagi moliyaviy intizomni ta'minlashning muhim omillari ekanini ko'rsatadi ([Oppong et al., 2025](#)).

XULOSA VA TAKLIFLAR

Olib borilgan tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, O'zbekistonda davlat moliyaviy nazorati tizimini rivojlantirish davlat moliyasini samarali boshqarish, budjet mablag'laridan oqilona va maqsadli foydalanish, moliyaviy intizomni mustahkamlash hamda davlat organlarining hisobdorligini oshirishning muhim shartlaridan biridir. So'nggi yillarda mamlakatda davlat auditi va moliyaviy nazorat sohasida amalga oshirilayotgan islohotlar nazoratning an'anaviy tekshiruv shakllaridan zamonaviy, riskka va natijaga yo'naltirilgan audit tizimiga bosqichma-bosqich o'tish uchun zarur sharoit yaratmoqda. O'zbekiston Respublikasi Hisob palatasi faoliyatiga oid tadqiqotlarda ham davlat auditining moliyaviy, muvofiqlik va samaradorlik auditini qamrab oladigan riskka asoslangan model tomon rivojlanayotgani qayd etilgan.

Xorijiy tajriba tahlili davlat moliyaviy nazoratining samaradorligi faqat aniqlangan moliyaviy qonunbuzilishlar miqdori bilan emas, balki ularning oldini olish, mavjud risklarni o'z vaqtida aniqlash va davlat xarajatlarining yakuniy natijadorligini baholash imkoniyatlari bilan ham belgilanishini ko'rsatadi. Riskka asoslangan audit nazorat resurslarini moliyaviy xavfi yuqori bo'lgan sohalarga yo'naltirish imkonini beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'zbekiston Respublikasi Budjet kodeksi. 2013-yil 26-dekabr, O'RQ-360-son.
2. O'zbekiston Respublikasining "Davlat qarzi to'g'risida"gi Qonuni. 2023-yil 29-aprel, O'RQ-836-son.
3. Fedorcova, V. (2020). *Audit in the Conditions of Digital Economy*.

4. Kalutskaya, N. A., Kovalenko, S., Kovalenko, Y., Saprykina, T., & Aulov, Y. L. (2023). *Risk-based internal audit concept development in agro-industrial economy sector*. E3S Web of Conferences.
5. Korol, V., Dmytryk, O., Karpenko, O., Riadinska, V., Basiuk, O., Kobylnik, D., Moroz, V., Safronova, O., Alisov, E., & Mishchenko, T. (2022). *Elaboration of recommendations on the development of the state internal audit system when applying the digital technologies*. Eastern-European Journal of Enterprise Technologies.
6. Levytska, S., Ostapiuk, N., Tsiatkovska, O., Resler, M., & Mykhalska, O. (2024). *State institution non-financial asset audit strategy development*. Economics of Development.
7. Oppong, D., Ocansey, E., & Bediako, R. (2025). *Systematic Literature Review of Audit Irregularities in Ghana's Public Sector*. Journal of Accounting.
8. Ramazon, A., & Abdullayevich. (2025). *The role of accounting in ensuring internal control and accountability in the public sector*. World Journal of Advanced Research and Reviews. (
9. Tadjiev, E., & Muxitdinovich. (2025). *Improving accounting and internal control in vocational education institutions*. World Journal of Advanced Research and Reviews.
10. Tereshchenko, D., Kruhlov, V., & Bodnar, K. (2024). *Digitalization of public finance auditing as a tool for ensuring accountability in public governance during emergencies and war*. Theory and Practice of Public Administration.
11. Tohirovna, I. G., & Mehriniso, S. (2025). *The Role and Significance of The Accounts Chamber of The Republic of Uzbekistan in Implementing State Financial Control*. International Journal of Management and Economics Fundamental.